

2000 Yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu. 11-13 Ocak 2001. Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı yay. 2001. 188-192.

ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRETİM ETKİNLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Prof.Dr. Mustafa Ergün

Giriş

Dünyanın her tarafında son zamanlarda eğitimin her kademesinde öğretimin niteliğini artırıcı çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmaların temel alanları şunlardır:

§ Temel öğretim kademesine etkili öğretmen yetiştirme,

§ Ortaöğretim kademesindeki öğretmenlerin akademik alan bilgilerinin yanı sıra özel öğretim yöntem ve teknikleri alanında iyi yetişmelerini sağlama,

§ Yükseköğretim düzeyindeki öğretim elemanlarının bilimsel yeterliklerini ve öğretim güçlerini geliştirmek.

Batı üniversitelerinin büyük bir çoğunluğu, bu yönde çalışmalar yapacak araştırma ve geliştirme birimlerini kurmuşlar, ellerindeki akademik kadroların eğitici ve araştırmacı yönünü geliştiren kurslar düzenlemekte, İnternet üzerindeki sitelerden öğretim materyalleri sağlamakta ve herkesin kendi dersini daha etkin öğretebilmeleri, öğrenci başarısını “gerçekten” yükseltebilmeleri için en ince ayrıntılarda bile neler yapılması gerektiğini tartışmaktadırlar.

Bu amaçla her dersin planlanıp sınıfta sunulması ve İnternet kaynaklarıyla desteklenmesinden değerlendirme tekniklerine kadar bütün ayrıntılarda öğretim elemanlarına destek sağlanmaktadır.

Türkiye’de de Yükseköğretim Kurulu yüksek lisans ve doktora sırasında “Gelişim ve Öğrenme” ile “Öğretimde Planlama ve Değerlendirme” derslerini her alanda kariyer yapmak isteyenlere zorunlu tutmaktadır. Yeni yetişecek elemanları bu şekilde öğretim alanında sağlam bir şekilde yetiştirirken, eldeki mevcut elemanların pedagojik yönden yetiştirilmesi de büyük bir önem taşımaktadır.

Öğretmenlik ana okulunda, ilk ve orta öğretimde bir meslek olarak görülmekte; ama yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmacılık ile öğretim görevi birbirine karışmaktadır.

Öğretim elemanları ya kendi araştırma alanlarında çok derine giden bilgiler verip gerekli ana bilgileri vermemekte, ya öğrencilerle sağlıklı ilişkiler kuramamakta ya da ders anlatmayı ve değerlendirmeyi sağlıklı yapamamaktadır. Yükseköğretim düzeyine uygun öğretmen yetiştirilememektedir.

Tebliğ, Üniversitemizdeki öğretim elemanlarının pedagojik yeterliklerini ölçmek, eksik ve hatalı görülen noktalarda onlara doğru bilgiler sağlamak ve uygulamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Üniversitelerin öğretim görevi

Üniversitelerin en önemli iki görevi, bilimsel araştırma ve yüksek öğretimdir. Ancak yıllardır bilimsel araştırma görevi en üst düzeyde tutulmuş, öğretim görevi her zaman ikinci bir fonksiyon gibi görülmüştür. Değerlendirmeler hep bilimsel araştırma yönü ile yapılmış, akademik yükselmelerde hep bilimsel çalışma ve yayınlar değerlendirilmiştir.

Ancak son zamanlarda dünyanın her tarafında yükseköğretimin normal öğretim kademelerinden biri haline gelmesi, ülke gençlerinin büyük bir çoğunluğuna bu öğretim kademesini tamamlama imkanı verilmesi ve seçkin üst düzey mesleklere girişte üniversite üstü eğitimin gerekli görülmesi; üniversite ve yüksekokul sayısının hızla artmasına neden olmuştur.

Bu kitlesel hareket sonucu yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmadan ziyade verilen eğitimin kalitesi ön plana geçmeye başlamış, bilimsel araştırma ve bu araştırmaları yetiştirmekte olan öğrencilere sunma, onlarla tartışma yüksek lisans ve doktora düzeyleri ile araştırma enstitülerinde yapılmaya başlanmıştır.

Üniversite öğretim üyeliği eskiden bir seçkinler mesleği, yüksek lisans ve doktora da ustalarla az sayıda çırak arasında geçen bireysel ve özel bir öğretim faaliyeti iken; şimdi bu kademelerde büyük gruplarla seri üretim yapılmaya başlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde yükseköğretimdeki “okullaşma oranı” %50’lerin çok üzerine çıkmış, dolayısıyla üniversite eğitimi lisedeki eğitim gibi normal bir öğretim kademesini tamamlamak şekline dönüşmüştür. Bu durumda fakülte ve yüksekokullarda sadece bilimsel araştırma yapan ve bunu zamanlarında öğrenciye aktaran öğretim elemanları yerine, zamanının neredeyse tamamını öğretim hizmetlerine ayıran bir kitle doğmuştur.

Bunların hala bilimsel araştırma ve yayın ağırlıklı değerlendirmelerinde de bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu kitle ya bilimsel araştırma yapmaya yatkın kişilerden seçilmemekte, ya ders vermekten zaman kalmadığı için bilimsel araştırma yapamamaktadır. Yapılan bilimsel araştırma ve yayınlar da çoğu kez fazla bir bilimsel değer taşımamaktadır.

Üniversite öğretim elemanlarının seçiminde ve yetiştirilmesinde göz önünde tutulan ölçütler

Üniversitelere öğretim elemanı seçerken ve yetiştirirken göz önünde tutulan ölçütler genelde bilimsel araştırma yapmaya yöneliktir. Yüksek lisans ve doktora eğitimi sırasında kişinin ileride bir eğitim-öğretim faaliyeti de yapacağı göz önüne alınmadan tamamen bilimsel bilgiye ulaşma ve onu geliştirme ağırlıklı bir öğretim yapılmakta idi. Yükseköğretim Kurulu’nun geçen yıl yüksek lisans ve doktora sırasında “Gelişim ve Öğrenme” ile “Öğretimde Planlama ve Değerlendirme” derslerini her alanda kariyer yapmak isteyenlere zorunlu tutma kararı, Türkiye’de konunun en üst düzeyde farkına varıldığını göstermektedir. Ama alt seviyelerde konunun önemi anlaşılmamakta, bu derslerin niçin verildiğinin farkına varılmamakta, bu dersler bir angarya olarak görülmekte ve sayın YÖK başkanının emri ile yapılan ve geçici olduğu zannedilen bir pozisyonda tutulmaktadır.

Eğer yüksel lisans ve doktora eğitimi sırasında yükseköğretim kurumlarına öğretim elemanı yetiştiriyor isek, öğretim elemanının iki temel özelliği olan bilimsel araştırma ve

öğretim faaliyetlerini mükemmel yapacak şekilde yetiştirmeliyiz. Bazılarının slogan haline getirdiği “Bilen öğretir” sözü her zaman doğru değildir. Öğretmek ayrı bir iştir ve onun da öğretilmesi gerekir.

Üniversite öğretim elemanlarının öğretim faaliyetlerinde ortaya çıkan aksaklıklar

Bugüne kadar üniversitedeki öğretim hayatında gözlediğimiz büyük yanlışlar vardır. Onlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür.

Üniversite eğitimi gençlere yapılmaktadır. Gençler artık çocuk değildir ve ortaöğretim gençliğinden çok değişik özelliklere sahiptir. Üniversitedeki birçok elemanın, gençlerin psikolojik ve sosyolojik özelliklerine dikkat etmediği veya kendini buna göre ayarlayamadığı ve buradan birçok problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Gençler ya çocuk gibi görülmekte ve eski eğitimin yanlışları olan alay ve hakaretlere maruz kalmakta, ya da gençler genç veya yetişkin olarak görülmekte ve onlarla “pedagojik ilişki”den yakın ilişkiler kurulmakta, bunlar sağlıklı götürülemediği için de sınıf ve kurum içinde problemlere neden olmaktadır.

Üniversite öğretim elemanları mesleğe başlamadan bir pedagojik formasyon almadıkları için, dersin amaçlarının ortaya konması, planlanması, belli metotları izleyerek ve ders araç-gereçleri kullanılarak yapılması, öğretilen bilginin doğru ölçülüp değerlendirilmesi gibi temel eğitsel davranışları yapamamaktadır. Bunlar sadece ilk ve ortaöğretim öğretmenlerine gerekli imiş, yükseköğretimde bu tür öğreticilik yapmak gereksimiş gibi görülmektedir. Çoğu kez öğretim elemanı kendi istediği konuları anlatmakta, herhangi bir öğretim metodu kullanmamakta, sınavda öğrettiğini değil anlattığını, hatta bazen tavsiye ettiği kaynakları sormaktadır. Derste doğru pedagojik davranışlar gösterilmediği gibi, ölçme de değerlendirme de hatalı olmaktadır.

Yükseköğretimde bir program birliği, bir müfredat (konu adları ve içerikleri) birliği yoktur. Bu yöndeki asgari ortak derslerin konmasına bile şiddetli itirazlar yükselmektedir. Oysa bugün mesleklerin temel bilgi ve becerileri bellidir ve hangi kurumda olursa olsun, %80 oranında bu ortak derslerin verilmesi gerekir. Bunların verilip verilmediğinin ya üniversite içinde ya da üniversitelerarası bir birimce denetlenmesi gerekir. (Burada YÖK bir teftiş sistemi kursun demek istemiyorum, ama en azından Eğitim Fakültelerindeki akreditasyon gibi bir sistemin bütün yükseköğretim kurumlarında çalıştırılması gerekir.) Çünkü yükseköğretim artık eskiden olduğu gibi toplumda çok az bir seçkinler grubunun alınıp okutulması olmaktan çıkmış, kitlesel eğitim-öğretimin yapıldığı bir yer haline gelmiştir. Kurumlar arasında yatay geçişler, dikey yükselişlere imkan verilmektedir. Programların kontrol edilemediği bir sistemde bu geçişlerin sağlıklı yapılması mümkün değildir.

Yükseköğretim kurumlarına yönelik “ders kitapları” yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Ama gene de herkesin kendi tezini veya araştırmasını öğrencilere ders olarak koyması ve anlatması geleneği yer yer devam etmektedir. Şu anda piyasaya çıkmakta olan ders kitaplarında da, eğitim biliminin ders kitapları için ortaya koyduğu ilkelere ne kadar uyulduğu henüz ölçülmemiştir, ama rahatlıkla bu ilkelere hiç uyulmadığını söyleyebiliriz.

Üniversiteler akademik özgürlüğün olduğu yerlerdir, bu doğru. Ama özgürlükler bilimsel standartlar içinde kullanılmalıdır. Bu standartlar hem her mesleğin asgari bilgi ve becerileri, hem öğretim elemanlarının bilimsel ve pedagojik standartları ve hem de öğretimin planlanması, icrası ve değerlendirilmesi yönlerinden olmalıdır.

Üniversitelerde öğretim etkinliğinin artırılması için öneriler

Hizmet öncesinde pedagojik açıdan da yetiştirme: Yıllardır Enstitü programlarında yüksek lisans ve doktora düzeylerinde salt bilim eğitimi değil, kişinin ileride yapacağı öğretim mesleğinin esaslarının verileceği eğitim bilimi derslerinin de verilmesi önerimiz şiddetle reddediliyordu. Hatta Eğitim Fakültelerine öğretim üyesi yetiştiren Fizik Eğitimi, Kimya Eğitimi, Matematik Eğitimi, Tarih Eğitimi, Coğrafya Eğitimi gibi sonunda Eğitimi sözcüğünü taşıyan yüksek lisans ve doktora dallarında bile... Ancak geçen yıl Yükseköğretim Kurulu iki eğitim dersini her düzey ve her alandaki lisans üstü eğitim öğrencileri için zorunlu hale getirerek çok bilinçli ve yararlı bir harekette bulundu. Bu derslerin programlarda ciddiye alınarak devamlı kalması ve geliştirilmesi çok yararlı olacaktır.

Öğretim elemanlarına verilecek hizmetiçi kurslar: Öğrencilere uygulanan öğrenci değerlendirme anketlerinden alınan sonuçlar, şu anda hizmette olan öğretim elemanlarında büyük bir eğiticilik veya öğreticilik eksiği olduğunu göstermektedir. Salt bilim ağırlıklı yetiştirilen bu arkadaşlar öğrencilerle sağlıklı ilişki kuramamakta, nasıl ders planlanıp işleneceğini, nasıl “öğretileceğini” bilememekte, ölçme ve değerlendirmeyi yapamamakta ve öğretim hayatını hem kendilerine hem de öğrencilere zehir etmektedirler. Aslında üniversitelerde öğretim hizmetinde bulunan bütün elemanları, öğretim hizmetlerini aksatmadan uzaktan eğitim (Internet) ve yüzyüze kısımlarıyla hizmetiçi eğitime almak gerekmektedir.

Öğretim açısından problemleri olan öğretim elemanlarına özel yardım: Özellikle bilim alanında iyi, ama öğretim açısından zayıf olan bazı kişileri özel olarak bir eğitime almak, veya yanına belli bir süre için- ders planlaması, araç-gereç kullanımı, ölçme-değerlendirme gibi hususlarda yardımcı olacak- eğitimbilimci bir asistan vermelidir. Üniversitelerde kurulacak Öğretimi Geliştirme Merkezleri de bunlara özel yardımlarda bulunabilir.

Öğrenci değerlendirme anketlerine devam ve etkili kılınması: Batı ülkelerinden bize gelen ve giderek daha fazla üniversitede uygulanmakta olan öğretim elemanının öğretim faaliyetlerini öğrencilere değerlendirtme anketlerinin uygulanmasında ve görev süresi yenilemelerinde etkin olarak değerlendirmeye katılmasında yarar vardır. Bu anketler, en azından öğretim elemanlarının öğrencilere karşı daha nazik olmalarına, derse giriş-çıkış saatlerine dikkat etmesine ve ölçme-değerlendirmede dikkatli olmasına yaramaktadır. (Bizim sistemimiz Amerika’dan oldukça farklı olduğu için, bu anketlerin Türkiye şartlarına ve sistemine uyarlanması ve uygulama zamanlarının iyi belirlenmesi gerekir.)

Üniversitelerde Öğretimi Geliştirme Merkezlerinin kurulması: Her üniversite Rektörlüğe bağlı olarak bir Öğretimi Geliştirme Merkezi kurulmalıdır. Bu merkez sistemli olarak geliştirdiği anketlerle, dershanelere yaptığı random ziyaretlerle, ders notlarını, sınav sorularını ve değerlendirme biçimlerini inceleyerek öğretim elemanlarının öğretim faaliyetleri hakkında gerekli bilgileri toplamalı ve bunlar üzerine bir geliştirme ve düzeltme eğitimine gitmelidir. Seçilmiş bazı elemanlar özel kurslara alınabileceği gibi, Merkezin internet sitesinde öğretim elemanlarının her zaman başvurabilecekleri geniş bir eğitim materyali bulundurulmalıdır. Ölçme ve değerlendirme konusunda öğretim elemanlarına doğrudan yardımcı olunabileceği gibi, üniversite içinde öğretim elemanlarından bağımsız çalışacak ölçme-değerlendirme birimleri de oluşturulabilir. Son zamanlarda bazı derslerin internet üzerine aktarılması ve yurt çapında bazı derslerin belli merkezlerden yönetilmesi hareketi de yukarıdaki önerilerimiz içinde daha anlamlı olacaktır.

Sonuç

Yükseköğretim, eskiden olduğu gibi en son öğretim kademesi değil, gençlerin büyük bir çoğunluğunun almaları gereken bir ara öğretim kademesi haline gelmiştir. Birçok mesleklerin eğitimi üniversite sonrası eğitim içinde verilmektedir.

Dolayısıyla üniversitelerde fakülte ve yüksekokulların ders programlarından ders içeriklerine kadar temel derslerin ve öğretim standartlarının belirlenmesi gerekir. Öğretim elemanlarının da bu temel bilgi ve becerileri pedagojik doğrulukla verip değerlendirebilecekleri bir yeterliliğe kavuşturulmaları gerekir.

Yani, üniversite kademesine de sistemli olarak öğretmen yetiştirme zamanı gelmiştir.

Kaynaklar:

- Açıkalın, Aytaç. Üniversitelerde öğretmenlerin hizmet içinde yetiştirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2,1987. 250-263.
- Biröl, Cem. Öğretim elemanlarının iletişimsel etkililiklerine yönelik karşılaştırmalı değerlendirme. Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 1996.
- Bolat, Salih. Yüksek Öğretimde Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişimi. Hacettepe Üniversitesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi 1990.
- Çakmak, Melek. Yükseköğretimde öğretim elemanı-öğrenci ilişkilerinde öğrencilerin beklentileri (Ankara ilinde bulunan eğitim fakültelerinin eğitim bilimleri bölümlerinde yapılan bir çalışma). Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995.
- Das Gracias, Maria; F.Feldens; K.J.Duncan. Improving university teaching: what Brazilian student say about their teachers. Higher Education.15,1986. 641-649
- Deryakulu, Deniz. Öğretim elemanı - öğrenci arasındaki iletişimde istenilen öğretim elemanı davranışlarının gösterilmesini engelleyen faktörler. Ankara Üni. SBE yüksek lisans tezi 1992
- Durmuşçelebi, Mustafa. Yükseköğretim kurumlarında, öğretim elemanlarından beklenen ve gözlenen davranışların düzeylerinin belirlenmesi. Ankara Üni. SBE yüksek lisans tezi. 1996.
- Erçetin, Ş.Şule. Yükseköğretim kurumlarında akademik personelin yetiştirilmesi ve yetkinleştirilmesi. Milli Eğitim. 133,1997. 20-23.
- Erginer, Ergin. AİBÜ Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde öğretim hizmeti veren öğretim elemanlarının yeterlikleri. Abat İzzet Baysal Üni. SBE yüksek lisans tezi 1997.
- Ergün, Mustafa; T.Duman, R.Y.Kıncal, S.Arıbaş. İdeal bir öğretim elemanının özellikleri (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ergrup1.htm>) .Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3,1999. 1-19.
- Karşıyev, Abdurahid. Yükseköğretime öğretim elemanı yetiştirme konusunda son on yılda (1983-1993) alınan önlemler ve gelişmeler. Yüksek Lisans. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995.
- Kavak, Yüksel. Eğitim Fakültelerinde öğretim elemanlarının yeterlikleri ve eğitim ihtiyaçları. Ankara. Hacettepe Üniversitesi. Yayınlanmamış doktora tezi. 1986.
- Korkut, Hüseyin. Öğretim üyelerinin pedagojik formasyon gereksinimleri. 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu. 25-27 Kasım 1999. Ankara: Tekışık yay. 1999. 280-293. ME
- Miller, R.I. Evaluating faculty for promotion and tenure. San Francisci: Jossey-Bass. 1988.
- Öztürk, Yüksel. Öğretim elemanlarının ders vermelerinin değerlendirilmesinin kamu üniversitelerinde uygulanabilirliği. Milli Eğitim. 141,1999. 61-63.
- Senemoğlu, Nuray. Üniversite mezunu öğrencilerin görüşlerine göre üniversite öğretim elemanlarının öğretim etkinlikleri ve öğretmenlerin meslek bilgisi ihtiyaçları. I. Eğitim Bilimleri Kongresi. Bildiriler cilt I. Adana 1994. 207-218
- Tandoğan, Mahmut. Üniversitede öğretimin geliştirilmesi etkinliklerinin başlatılması ve yürütülmesi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2,1982. 96-105.

